

De eigenzinnige erfdochter van Middachten

Ursula Philippota van Raesfelt (1643-1721)

Hermine Manschot-Tijdink

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij financiële bijdragen van Stichting Kasteel Middachten en Stichting Kasteel Amerongen.

Afbeeldingen op het omslag:

voorzijde Ursula Philippota van Raesfelt, toegeschreven aan Gerard Hoet, ca. 1664-1666.

Olieverf op doek, 32,5 × 27,5 cm. Collectie Kasteel Amerongen, foto Theo Scholten

achterzijde Kasteel Middachten, foto Henri Kleijer

Omslagontwerp Christa Jesse

Ontwerp/opmaak binnenwerk Christa Jesse

ISBN 978 94 6249 891 4

E-ISBN 978 94 6249 892 1

NUR 681

© 2022 Hermine Manschot-Tijdink, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2022 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*'Ick hope dat den goeden Godt myn man sal bewaren
en myn niet so ongelukkig maken'*

(Philippota aan haar schoonvader, Rampjaar 1672)

Inhoud

Woord vooraf	8
Stambomen	10
1 De bakermat (1625-1666)	14
Geboorte en dood 20 ‘Grote quellingen en kosten’ 23 Gewenst en ongewenst op Middachten 28 De mooie erfgename 31 Vrouwe van Ginkel 35	
2 De eerste huwelijksjaren (1666-1671)	40
Een smet op het blazoen 44 Het eerste Ginkeltje 48 Een charmante familie 52 Het Haagse leven 55 De stamhouder 58	
3 Oorlog (1672)	62
Onder de wapenen 64 De inval 68 Achter de linie 75 Dreigingen 80 Een slopende winter 84	
4 ‘Myn goet en bloet’ (1673-1674)	91
Zonder pardon 96 Het convenant 100 Onvervulde wensen 102 Schipperen 108 Het tij keert 110	
5 Groot en klein gezelschap (1674-1677)	116
Eer en reputatie 120 Hoger op de ladder 124 ‘De jonckheijt’ 128 De draad wordt weer opgepakt 130 Naar het zuiden 137	
6 Die van Amerongen en die van Middachten (1680-1684)	140
Een extra zorg 144 Jachtpartijen en ander vertier 146 Overdaad en gebrek 152 De opvoeding 157 Opnieuw dreigingen 162	
7 De expeditie naar Engeland (1688-1690)	166
Een slechte start 170 In het kielzog van de stadhouder-koning 174 Het thuisfront 179 Een tragisch bewijs van onvermogen 184	

8 Graaf en gravin van Athlone (1690-1692)	188
De wilde Ieren 191 De terugkeer van de stadhouder-koning 194 De katholieke dochters 197 Vreugde en verdriet 202 De verheffing 207	
9 Veranderingen (1692-1700)	212
Een kort intermezzo 214 De aanloop tot de 'grote timmeragie' 217 Tot in de finesse 221 Afscheid in de hofkring 224 Margaretha 229	
10 Oorlog en verlies (1700-1713)	232
Opnieuw onder de wapenen 233 Godards dood 236 'Den goeden heer van Cannenburch heeft 't moeten betaalen' 241 'Welgebore vrouwe en hoog geëerde moeder' 244 Een golf van verlies 249 Op vrijersvoeten 254	
11 Lange schaduwen (1714-1722)	260
Philippota's codicillen 262 De dood van Frits 265 Het doek valt 266 Grote verdeeldheid 268 De akkoorden 273 Hoe het verderging 276	
Noten	285
Bibliografie	294
Bronnen 294 Geraadpleegde literatuur 294	
Verantwoording en dankwoord	299
Personenregister	302
Over de auteur	309

Middachten

Woord vooraf

Middachten, januari 2022

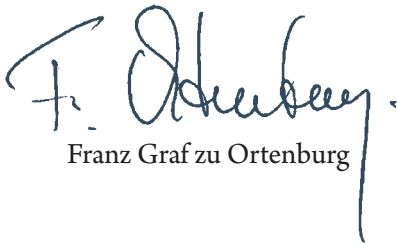
Kasteel Middachten kent een rijke en lange historie van ruim achthonderd jaar. Vanaf de vroegste vermelding in 1190 is de geschiedenis in grote lijnen bekend. Dit betekent echter niet dat wij alles over de geschiedenis van het kasteel en de opeenvolgende bewoners al weten. Veel informatie ligt nog bewaard en verborgen in omvangrijke archieven, waaronder het archief van Middachten zelf.

Gedurende vele jaren bestudeerde Hermine Manschot-Tijdink talloze brieven en andere documenten van de bewoners in de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw. Zij beschrijft op een zeer levendige en beeldende manier het leven van Ursula Philippota van Raesfelt, haar man Godard van Reede-Ginkel en hun vele kinderen. Philippota erfde als oudste dochter het goed van haar vader. Middachten was heel belangrijk voor haar. Godard, erfgenaam van Kasteel Amerongen, was veel van huis vanwege zijn militaire loopbaan. De zorg voor het behoud van Middachten was voor het echtpaar vooral in de roerige tijd rondom het Rampjaar 1672 groot. Maar na Godards successen op het slagveld in Ierland als opperbevelhebber van stadhouder-koning Willem III braken betere tijden aan. Toch was die tijd niet in alle opzichten een gouden eeuw en blijkt het toen al best moeilijk geweest te zijn Middachten goed te onderhouden.

In de lange rij van mijn voorouders is Ursula Philippota een voorbeeld van een sterke, en voor haar tijd, moderne vrouw die eigennuttig aan haar principes en vooral aan haar religie vasthield. Zij en haar echtgenoot zijn bepalend geweest voor de verbouwing van Middachten tot wat vandaag wordt beschouwd als een belangrijk iconisch monument in Nederland en een parel binnen ons nationaal erfgoed.

Dit boek is een familiechroniek, maar geeft ook een inzicht in de politieke ontwikkelingen en de bedreigingen en vele oorlogen waar het land in die tijd mee te maken had. De voor Godard glorieuze veldslagen in Ierland worden op indrukwekkende manier in beeld gebracht, net als de invloed van de stadhouder-koning Willem III op de ontwikkelingen in Groot-Brittannië.

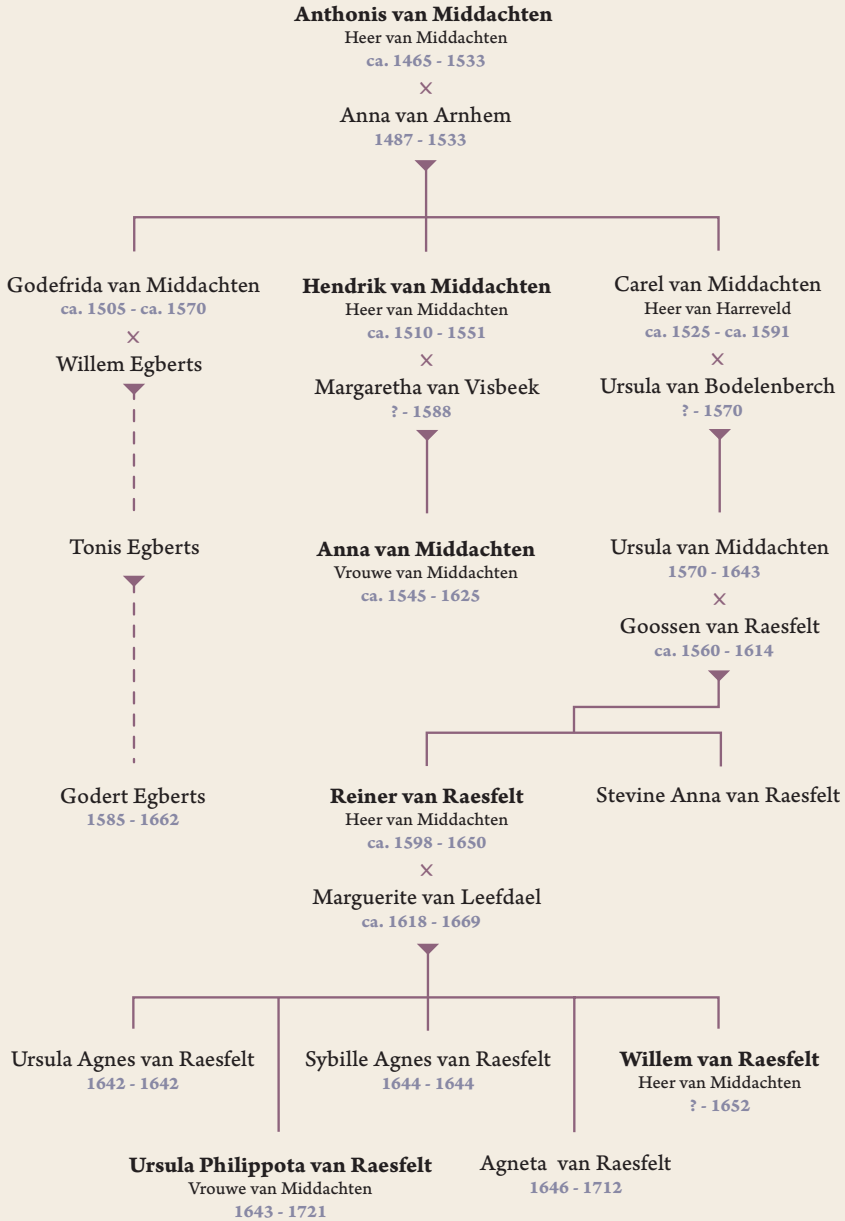
Ik ben Hermine Manschot heel dankbaar dat zij haar bevindingen met de lezer van dit boek wil delen.

F. Ortenburg.

Franz Graf zu Ortenburg

Van Raesfelt

Van Reede-Ginkel

Godard Adriaan van Reede
Heer van Amerongen
1621 - 1691

×

Margaretha Turnor
1613 - 1700

Godard van Reede-Ginkel
1644 - 1703

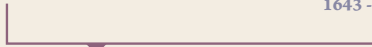
Reiner van Raesfelt
Heer van Middachten
ca. 1598 - 1650

×

Marguerite van Leefdael
ca. 1618 - 1669

Ursula Philippota van Raesfelt
Vrouwe van Middachten
1643 - 1721

- Margaretha (Titie) 1667 - 1748 × Johan Hendrik van Isendoorn à Blois 1666 - 1703
- Frederik Christiaan (Frits) 1668 - 1719 × Henriette van Nassau-Zuytlestein 1688 - 1759
- Anna 1669 - 1749 × Dirk Wolter van Lynden 1659 - 1712
- Godard 1670 - 1670
- Reiniera 1672 - 1747
- Salome Jacoba 1673 - 1704 × Pieter van Corswarem, graaf van Niel ca. 1652 - 1707
- Godard Adriaan (Godert) 1674 - 1730 × Maria van Nassau-Zuytlestein 1687 - 1765
- Agnes 1676 - 1743 × Johan Philips van Keppel ? - 1741
- Magdalena (Lontie) 1677 - 1706
- **Reinard** Heer van Middachten 1678 - 1747
- Willemijn 1680 - 1690
- Jacob 1681 - 1724
- Willem 1682 - 1706
- Hester 1683 - 1747 × Herman Otto van Asbeck
- Dorothea (Doortje) 1685 - 1745

Goossen van Raesfelt, anoniem, ca. 1600-1624. Olieverf op doek, 69,5 × 54,5 cm.
Collectie Kasteel Middachten

Ursula van Middachten, anoniem, ca. 1600-1624. Olieverf op doek, 67,5 × 57,5 cm.
Collectie Kasteel Middachten

De bakermat

(1625-1666)

Het Gelderse leengoed Middachten verkeerde in zwaar weer.¹ De bezoeker die via de lange toegangslaan de middeleeuwse burcht naderde, zag al gauw overal de sporen van het verval. Geld voor het noodzakelijke onderhoud aan het huis en de bijgebouwen was er al jaren niet meer. De schuldenlast van vrouwe Anna van Middachten was aan het begin van de zeventiende eeuw zo hoog opgelopen, dat haar bezit op de rand van een faillissement zweefde. Al meer dan vierhonderd jaar was Middachten een familiebezit, maar aan deze eeuwenlange traditie leek rond 1619 een einde te komen. Anna kon de rentes over haar vele leningen niet langer betalen en het geduld van haar schuldeisers was op. Na het zoveelste proces dreigden zij beslag te leggen op haar Middachtense goederen.

Volgens haar verwanten was de onverantwoorde wijze waarop de oude, ongehuwde Anna het goed had beheerd de oorzaak van alle ellende. Jaar in jaar uit had de vrouwe de ene na de andere lening afgesloten, vaak tegen veel te hoge rentes. Door deze ‘excessieve besparingh’ had zij het voortbestaan van Middachten in groot gevaar gebracht. Anna wees de beschuldigingen echter van de hand.² Zeker, ze had fouten gemaakt, maar de malaise op Middachten was niet alleen haar schuld. Ook door de almaar durende oorlog met Spanje waren haar financiële problemen in een stroomversnelling geraakt. Al decennialang ging de bevolking in de Republiek gebukt onder de gevolgen van de Opstand en ook Middachten was niet aan het oorlogsgeweld ontkomen. Door zijn strategische ligging was het meerdere malen doelwit geweest van passerende, vijandelijke troepen die het huis hadden geplunderd en de pachters beroofd van alles wat eetbaar was. Een belangrijke bron van inkomsten was daarmee keer op keer weggevallen.

De familie had echter geen enkel vertrouwen meer in Anna’s beleid nu de crediteuren voor de poort stonden. Gevreesd werd dat Middachten voorgoed voor het nageslacht verloren zou gaan, wanneer de incompetent vrouw er nog langer de vrije hand had. Voor adellijke geslachten met hun dynastieke besef stond alles immers in het teken van continuïteit. Middachten was altijd binnen de familie gebleven en dat moest zo blijven.

Na onderling beraad besloot een viertal familieleden zich tot het Hof van Gelderland te richten met het dringende verzoek om in te grijpen. Het gevolg was dat Anna in 1619 onder curatele werd gesteld en gedwongen werd haar huis te verlaten. Op Middachten namen bewindvoerders het beheer van haar over. De familie was opgelucht nu het ergste gevaar voorlopig was afgewend, maar Anna was woedend. In de daaropvolgende jaren bleef ze het Hof met haar smeekbedes belagen, en met succes. In 1621 kreeg Anna van Middachten de bewindvoering over haar goederen terug.³ Ze had de heren kunnen overtuigen dat ze, ondanks haar hoge leeftijd, daartoe heel goed in staat was.

De grote vraag was intussen wie dit verwaarloosde en met grote schulden belaste familiegoed te zijner tijd zou erven. De bijna tachtigjarige vrouw had daarover nog geen enkel uitsluitel gegeven. Op de afgelegen havezate Harreveld in het oosten van het graafschap Zutphen, werden de ontwikkelingen op Middachten intussen nauwlettend gevolgd. Daar woonde Ursula van Middachten, weduwe van Goossen van Raesfelt, en een volle nicht van Anna. Niet geheel toevallig was zij een van de vier familieleden die de noodklok bij het Hof hadden geluid. Ursula had er alle belang bij dat de toekomst van Middachten veilig werd gesteld. Zelf had ze het met deze actie bij haar nicht verbruid, maar ze deed het voor haar enige zoon Reiner. Zij was ervan overtuigd dat hij het meest in aanmerking kwam om Middachten te erven.

Anna van Middachten was ongehuwd en haar broer en zusters waren allemaal kinderloos gestorven. Een opvolger moest dus verder binnen de familie worden gezocht. Hendrik en Carel, de vaders van Anna en Ursula (die enig kind was), waren broers en de laatste mannelijke leden van deze oudste tak van het geslacht Van Middachten. Hun zusters hadden in het verleden allemaal afstand gedaan van hun rechten op het familiegoed, zodat geen van hun nazaten nog iets kon claimen. Dit laatste bleek echter al gauw een misvatting van de Van Raesfelts te zijn.

Op 24 juli 1623 bepaalde Anna in haar testament dat Middachten na haar dood zou toekomen aan haar neef Reiner én aan diens zuster Stevine Anna. De Van Raesfelts kregen daarmee hun zin, maar de overdracht verliep niet zonder slag of stoot. De inkt was nauwelijks opgedroogd of er volgde een hevig protest uit Doesburg. Daar woonde Godert Egberts, kleinzoon van de oudste zuster van Anna's vader die beneden haar stand was getrouwd. Volgens Egberts was er sprake van een gemanipuleerd testament. De Van Raesfelts zouden de oude, zwakke vrouw op een sluwe wijze hebben overgehaald om Middachten aan

hen te vermaken. Anna had namelijk meerdere malen te kennen gegeven dat zij – uit een bijzondere affectie – het familiebezit aan hém wilde nalaten. Dat was ook zijn goed recht, aldus Godert Egberts. Zijn grootmoeder Godefrida was niet alleen ouder dan de grootvader van broer en zuster Van Raesfelt, er was bovendien geen enkel bewijs dat zij ooit afstand had gedaan van haar aanspraken op Middachten. Egberts was zelfs zo overtuigd dat hij het familiebezit te zijner tijd zou erven, dat hij en zijn Doesburgse verwanten hun naam in 1620 alvast hadden gewijzigd in Van Middachten.⁴

Voor Reiner van Raesfelt werden deze niet adellijke pseudo-Van Middachtens de luizen in zijn pels, die zijn rechten op Middachten tot aan zijn dood betwistten en zijn nageslacht vervolgens met intimiderende acties bleven achtervolgen. Op dat moment verontrustte hem vooral de opmerking dat Godefrida nooit afstand had gedaan van haar rechten, terwijl hij zeker meende te weten dat zij ‘voor een seecker penninck van alle successiën afstant gedaen hadde’. Er werd naarstig in diverse familiearchieven naar een bewijs hiervan gezocht, maar zonder resultaat.

Er verstreken vervolgens bijna twee jaren tot Anna’s overlijden, waarin zij haar testament onder druk van Egberts had kunnen wijzigen, maar dit gebeurde niet. Opmerkelijk is dat Reiner in die periode regelmatig op Middachten verbleef, wat blijkt uit brieven die hij vandaar schreef.⁵ Vreesde hij de invloed van zijn achterneef uit Doesburg zozeer, dat hij voor de zekerheid zijn intrek bij zijn tante had genomen?

Anna’s laatste wil uit 1623 bleef van kracht ondanks alle protesten en het ontbreken van het bewuste bewijs. Op 21 februari 1625, twee dagen na haar overlijden, werden Reiner en zijn zuster met opmerkelijke spoed met Middachten beleend.⁶ Hiermee werd een belangrijk hoofdstuk in de geschiedenis van het familiegoed afgesloten. Na ruim vierhonderd jaar in het bezit te zijn geweest van het gelijknamige geslacht, kwam Middachten nu in handen van de Van Raesfelts. Middachten was niet ten prooi gevallen aan Anna’s schuldeisers, zoals lange tijd werd gevreesd, maar bleef via de vrouwelijke lijn ‘tot conservatie’ van de eigen familie.

De nog ongehuwde Reiner vestigde zich definitief op het huis. Zijn zuster en mede-erfgename trouwde kort daarop met de Groningse jonker Jacob Ripperda tot Farnsum. Nog geen twee jaar later stierf Stevine Anna van Raesfelt in het verre Delfzijl in het kraambed, samen met haar eerste kind. Toen bleek dat zij haar aandeel in Middachten niet aan haar man, maar aan haar moeder Ursula had vermaakt, vocht Ripperda deze beslissing aan. Er